

47-48, 50, 54, 262 en andere). Heel vervelend voor de lezer zijn ook de talloze herhalingen, die al snel het onaangename idee opwekken dat het boek twee keer zo kort had kunnen zijn.

Het is duidelijk dat dit boek van Margit Rem bij lange na niet volmaakt is, noch wat betreft de uitgangspunten (de keuze van de bronnen, de methode, de interpretatie van de onderzoeksresultaten), noch in veel details van de uitvoering van het onderzoek. Deze historicus eindigt de lectuur van het boek met irritatie en teleurstelling. Bruikbare interdisciplinaire samenwerking lijkt op dit gebied nog steeds heel ver weg te zijn.

Anna Adamska

C. Stroo, *De celebratie van de macht. Presentatieminiaturen en aanverwante voorstellingen in handschriften van Filips de Goede (1419-1467) en Karel de Stoute (1467-1477)* (Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse academie van België voor wetenschappen en kunsten, Nieuwe reeks VII; Brussel: Paleis der Academiën, 2002, 388 blz. + 143 blz., ISBN 90 6569 911 2).

Dit prachtig uitgegeven en rijk geïllustreerde boek is een 'ingekorte versie' van het proefschrift waarmee dr. Stroo in 1992 aan de Leuvense universiteit promoveerde bij de betreurde prof. M. Smeyers. De auteur heeft een ieder die zich bezighoudt met het hof van de vijftiende-eeuwse Bourgondische hertogen en met de vele en velerlei vormen van de hofcultuur van de Bourgondiërs een grote dienst bewezen door het uitgeven van deze handelseditie. Op het eerste gezicht doet de titel van het werk de brede inhoud ervan geen recht. Het gaat om veel meer dan een kunsthistorische uiteenzetting en beschouwing over de presentatieminiaturen in de manuscripten van de omvangrijke bibliotheek die Filips de Goede en Karel de Stoute samenstelden (overigens in navolging van hun boekenminnende groot- en overgrootvader Filips de Stoute en zijn vrouw Margaretha van Male). Stroo levert ons niet minder dan een synthese van boek- en kunsthistorische wetenschap met de politieke, intellectuele en ideeëngeschiedenis van Bourgondië.

Hoe belangrijk dit werk is kan blijken uit het hiervolgende, korte (en onvermijdelijk onvolledige maar toch tekenende) overzicht van belangrijke studies over de beschaving van vijftiende-eeuws Bourgondië. Al in 1909 wees Georges Doutrepoint in zijn geleerde *La littérature française à la cour des ducs de Bourgogne* op de literaire betekenis van de Bourgondische boekerij voor de ontwikkeling van de West-Europese cultuur, maar zijn aanwijzingen vonden vrijwel geen navolging. Integendeel. Zijn werk werd in 1919 magistraal overschaduwd: Johan Huizinga had natuurlijk een scherp oog voor de dramatische effecten van de Bourgondische literatuur, maar zijn *Herfsttij der Middeleeuwen* droeg toch, denk ik, sterk bij aan de perceptie door latere geleerden van het Bourgondische hof als weinig 'ideologisch' en al helemaal niet als een plaats waar nagedacht werd over idee en praktijk van politieke macht en bestuur. Dramatiek en serieus nadenken leken na Huizinga elkaar daar uit te sluiten. Hoewel Otto Cartellieri's *Am Hofe der Herzöge von Burgund* (1924) iets meer oog had voor het 'systeem' of zelfs de constructie van de Bourgondische cultuur en politiek, vermocht ook de Engelse vertaling van zijn werk in 1929 onderzoek in deze richting niet te stimuleren. En aan het einde van de jaren zestig en in de vroege jaren zeventig van de vorige eeuw liet Richard Vaughan in zijn befaamde tetralogie over de vier hertogen nog weten dat het enige dat hun bewoog, moest worden gekenschetst als een soort territoriale 'aggrandizement'. C. A. J. Armstrong had in een lezing te Leuven in 1958 ('Les ducs de Bourgogne, interprètes de la pensée politique du 15e siècle') met klem een studie van de politiektheoretische opvattingen van de hertogen bepleit maar het is kenmerkend voor het algemene geleerde gevoelen over Bourgondië dat deze rede eerst in 1995 (!) kon

worden uitgegeven. Nog in de vroege jaren tachtig werd doorgaans met grote scepsis gereageerd op de gedachte dat de hertogen en hun raadgevers aan de hand van uit de Oudheid en de Middeleeuwen overgeleverde teksten of van geschriften 'geïmporteerd' uit Italië of Spanje ook systematisch nadachten over hun positie en de wijze waarop deze gestalte kon worden gegeven in het praktische bestuur. Toch leerden zij uit deze boeken hoe zij hun macht konden legitimeren, en precies dat laat Stroo na nog weer twintig jaar, in 2002, helder zien.

De kern van zijn betoog geeft Stroo zelf glashelder weer: 'Het ritueel van de boekoverhandiging in handschriften van Filips de Goede en Karel de Stoute, toont aan dat de uitbouw van de Bourgondische boekencollectie in hoge mate relevant was voor het statuut en de macht van de heerser. Dit inzicht wordt bevestigd door de resultaten van de beeldanalyse, in samenhang met de receptie van het literair-historische ideeëngoed, te relateren aan het politiek-ideologische referentiekader van een heerschappij die — op het toppunt van haar macht — initiatieven neemt om haar positie te consolideren en te legitimeren. Het boekenmecenaat van de Bourgondische machthebbers was geen vrijblijvend initiatief.' (321)

Zijn studie heeft drie delen. Het eerste is getiteld 'Het presentatieritueel.' Hierin wordt de beeldtraditie en -idroom van Bourgondische presentatieminiaturen aan de hand van de *Chroniques de Hainaut* besproken. Het tweede deel heet 'Presentatie, representatie en pretentie.' Centraal staat hier het 'beeld' van de Bourgondische heerschappij met als belangrijkste themata de objectivering van het leiderschap van de hertog (onder andere door aspecten van de miniaturen als het dressoir met pronkgerei, de hertog als gerechte regeerder, het mechanisch uurwerk en de valk en de hond). Het derde deel — dat deze bespreker als het belangrijkste voorkomt — heet 'Het woord van de schrijver: een legitimerend vertoog.' Cyriel Stroo bespreekt in dit hoofdstuk aan de hand van een grote selectie teksten wat hij noemt 'de retoriek van de macht' en verbindt deze aan de politieke actualiteit van 'het literair-historische discours.' Helder wordt in dit hoofdstuk dat zowel de Henegouwse traditie als het Brabantse verleden een literair-historische context verschaft binnen het kader van 'Bourgondië', en er worden verbanden gelegd met het Franse koningshuis. Het geheel culmineert in het zelfbeeld van Filips de Goede als initiatiefnemer van een kruistocht tegen de Turken en dus als de ultieme vertegenwoordiger van christelijk Europa in het midden van de vijftiende eeuw.

De studie wordt met enige klinkende zinnen besloten: 'De geschriften die we samenbrachten onder het embleem van de presentatieminiatuur, getuigen van een doelbewuste, politiek-geïnspireerde beeldvorming omtrent de reputatie en de autoriteit van de Bourgondische hertogen. Ze documenteren en verheerlijken de kwaliteiten en referenties van een universele vorst. Deze celebratie van de macht ligt besloten in de rituele aanbidding van het boek.' (327) Samen met het fraaie boek van Hanno Wijsman, *Gebonden weelde. Productie van geïllustreerde handschriften en adellijk boekenbezit in de Bourgondische Nederlanden (1400-1550)* (proefschrift Leiden, 2003), legt dr. Stroo's studie een uiterst belangrijk en ook mooi fundament voor nieuwe detailstudies. De tijd zal leren of we hier te maken hebben met een echte 'paradigm shift' in de studie van vijftiende-eeuws Bourgondië.

Arjo Vanderjagt

M. Weis, *Les Pays-Bas espagnols et les Etats du Saint Empire (1559-1579). Priorités et enjeux de la diplomatie en temps de troubles* (Faculté de philosophie et lettres. Histoire CX; Brussel: Editions de l'Université de Bruxelles, 2003, 388 blz., €30,-, ISBN 2 8004 1303 4). M. Weis, ed., *Légitimer la répression des troubles. Les correspondances du pouvoir espagnol avec les*